

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de
VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE
van de
Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen

Redactieadres : W. De Prins, Diksmuidelaan 176, 2600 Berchem. Tel. : 031 - 22.02.35

Jaargang 8

oktober 1980

Nummer 4

LAPLAND 1980

(Willy DE PRINS)

Tijdens de "juli-zomer" van dit jaar kreeg ik de kans om met twee collega's, Joris GEEFS en Paul VAN LOOY, een reis te ondernemen naar Lapland. Daartoe hadden we een Wartburg Barkas 1000 omgebouwd tot een comfortabele mobilhome, waardoor ik de gelegenheid kreeg het tijdens de reis verzamelde materiaal onmiddellijk te prepareren. En op de avond van 27 juni werd het startsein gegeven. De eerste dagen volgden we dezelfde route die ik in 1975 met mijn broer Guido had gevolgd (zie PHEGEA 5 (1), 1977 : 1-14), en hoe verder noordwaarts we trokken, hoe minder nat de wegen en hoe zonniger het weer en de omgeving werden. De overzet van Frederikshaven naar Göteborg verliep zonder problemen en vandaar af ging het via Örebro, Borlänge en Falun tot Gävle, waar we de brede, rustige kustweg E4 bereikten, reeds een heel eind ten noorden van Stockholm. We hoefden deze weg slechts af te rijden tot Haparanda om in Finland te belanden. Dit gebeurde op 1 juli, na ongeveer vier dagen haast ononderbroken rijden. In de late namiddag reden we ongemerkt de noordpoolcirkel over.

Tot nog toe had ik niet veel kans gekregen om vlinders te verzamelen omdat we slechts stopten om te slapen en te eten, teneinde zo snel mogelijk Lapland zelf te bereiken. Op 2 juli was het zover! In het prachtige natuurgebied van de Pallastunturi, een oud, door gletsjers uitgeschuurd gebergtemassief, maakten we een wandeling van enkele uren in een stralende zon en... een wolk van muggen en dazen. Zelden heb ik zo'n massa's van die ellendige insecten gezien en het kostte dan ook heel wat zelfbeheersing om in die "mensonvriendelijke" omgeving te blijven rondstappen. Maar het loonde dan ook de moeite!

Naast een tiental soorten nachtvlinders die ik uit de vegetatie opjoeg (zoals Anarta melanopa, A. staudingeri en Sympistis melaleuca), kwam ik de eerste echte arktische soorten tegen : twee afgevlogen

wijfjes van Clossiana freija en twee verse mannetjes van Eneis bore. Deze laatste vlogen op de eerste top van de Pallastunturi, zo'n kleine 800 m hoog, maar reeds enkele honderden meter boven de boomgrens die op deze breedtegraad rond 400 m ligt. Lager kwam Clossiana euphrosyne talrijk en Vacciniina optilete cyparissus zeer talrijk voor. Na een zware dag konden we voor het eerst van een stralende middernachtzon genieten toen op de helling van de Olostunturi om 1 uur 's nachts het laatste kopje thee werd gedronken met de zonnebril voor de ogen.

De volgende morgen volgden we de grensweg tussen Finland en Zweden verder noordwaarts in de richting van Kilpisjärvi, maar even voorbij Muonio sloegen we pal noord af en via Enontekiö bereikten we Noorwegen. Vanaf nu kwamen we echte stukken toendra tegen. De hoge, stevige naaldbomen hadden plaats gemaakt voor lage, kromme berken en grote, open stukken lage vegetatie met dopheide, veenbes en wollegras. In zulk biotoop dicht bij Kautokeino vond ik Colias palaeno palaeno en Erebia polaris, beide soorten in redelijk aantal. Ook hier was Vacciniina optilete cyparissus, zoals overal op dergelijke terreinen in Lapland, zeer gewoon.

In de late namiddag bereikten we Gargia, een zeer klein dorpje ongeveer 30 km ten zuiden van de stad Alta aan de Altafjord. Ik wilde hier beslist terugkomen omdat we in dit veelbelovende gebied slechts mist en regen hadden gekend in 1975. Hadden we op de Pallastunturi al enkele muggen gezien, dan was het pas hier dat ze goed vlogen. Als je buiten stapte stortten tientallen (of moet ik zeggen : honderden) van die steekdieren zich op je schouders, armen, handen en gezicht. Zelfs tot in je haar was je niet veilig en enkel met smeermiddel en spuitbus kon je het er een beetje onbeschadigd van afbrengen. Terwijl mijn kollega's rond middernacht onder de wol waren gekropen, besloot ik - ik sliep in een tentje - met het net een wandeling in de buurt te gaan maken. De zon scheen fel, het was ongeveer 20°C, maar dagvlinders waren er niet te zien. Daarentegen scheerden af en toe enkele nachtvlinders met volle snelheid tussen de berken en met veel moeite kon ik er enkele van vangen. Het bleken alle arktische soorten of ondersoorten te zijn : Diarsia mendica borealis, Pachnobia alpicola hyperborea en Pachnobia tecta.

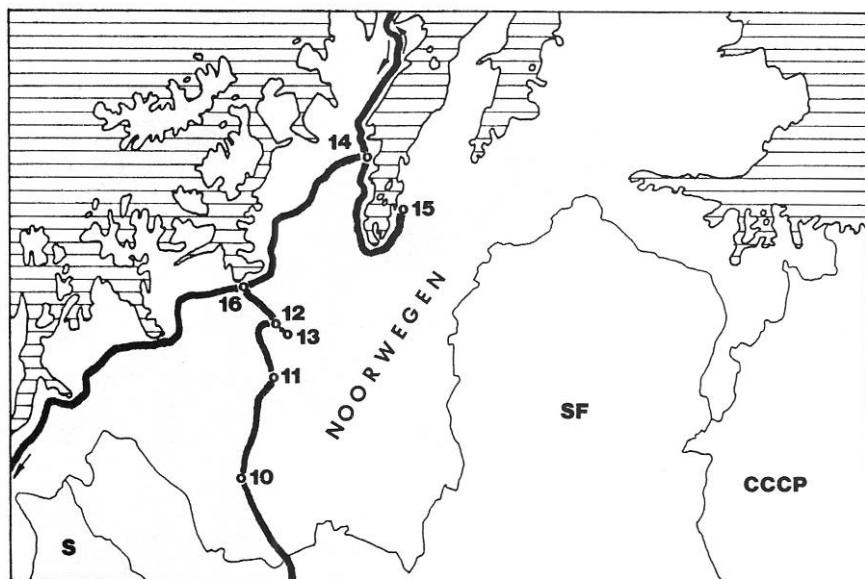
Het gebied rond Gargia kan men ruwweg in drie verschillende biotopen indelen. Elk van deze biotopen herbergt zijn eigen vlinderfauna hoewel er natuurlijk soorten zijn die in meer dan één biotoop vliegen. In het dal zelf groeit veel Geranium silvaticum en Trollius europaeus. Hier vlogen Clossiana euphrosyne en Lycæides idas lapponicus zeer talrijk. Naast de Gargia-rivier ligt een vochtig terrein waarop één Colias palaeno palaeno vloog en enkele Clossiana euphrosyne. Het derde biotoop echter was het rijkste wat ik ooit in Lapland aantrof. Men bereikt het door de weg voorbij Gargia gewoon zuidwaarts te volgen. Deze grintweg stijgt voortdurend tussen berkenbosjes tot men tegen 400 m hoogte de boomgrens bereikt. Wat daarboven ligt is enig : zacht glooiende hellingen in een stralende zonneschijn, met een rijkdom aan plantengroei. De toppen van de hellingen liggen tussen 500 en 600 m. Dit gebied wordt aangeduid met de naam Grønnåsen en het is de noordelijkste uitloper van het grote Baeskades-plateau.

Een twee uur durende wandeling in Grønnåsen leverde heel wat interessante soorten op. Colias hecla sulitelma was buitengewoon talrijk. Binnen enkele minuten kon ik tientallen exemplaren tellen. De vliegtijd liep echter naar het einde toe, want de mannetjes waren reeds afgevlogen en er kwamen evenveel wijfjes voor. Ook voor Clossiana freija en Proclassiana eunomia ossianus was de vliegtijd haast afgelopen; van de eerste soort ving ik slechts enkele afgevlogen wijfjes, van de andere slechts één. Ook Boloria aquilonaris was door zijn beste dagen heen en op de vleugels van de mannetjes van Oeneis norna was geen enkele schub meer te herkennen. Een wijfje van Oeneis bore daarentegen was nog uitzonderlijk vers. Erebia pandrose lappona en Erebia disa vlogen weinig talrijk, de laatste nog redelijk vers. Helemaal boven op de helling vlogen enkele Zygaena exulans vanadis en daar zag ik ook enkele exemplaren van Lycaeides idas lapponicus. Maar de allerbeste soort was toch Clossiana chariclea. Van deze erg lokale soort kon ik 3 mannetjes en 2 wijfjes bemachtigen, alle in uitstekende toestand.

Het valt wel op dat de meeste vlindersoorten reeds aan het einde van hun vliegtijd gekomen waren, en dit reeds op 4 juli! Mogens SCHLÜTER, die dit biotoop ettelijke jaren achter elkaar bezocht en telkens in de periode tussen 13 en 24 juli, trof de meeste soorten in frisse toestand aan (zie ATALANTA NORVEGICA 1 (2), 1968 : 74-97). De verklaring voor dit verschijnsel kregen we in de loop van die dag van een viswachter te horen, die ons vertelde dat in 1980 de zomer reeds was ingetreden rond het midden van mei. Dit is ongeveer drie weken vroeger dan in andere jaren. En omdat de arktische vlindersoorten zeer sterk op de weersomstandigheden reageren, kwamen ze gemiddeld veertien dagen vroeger uit dan normaal.

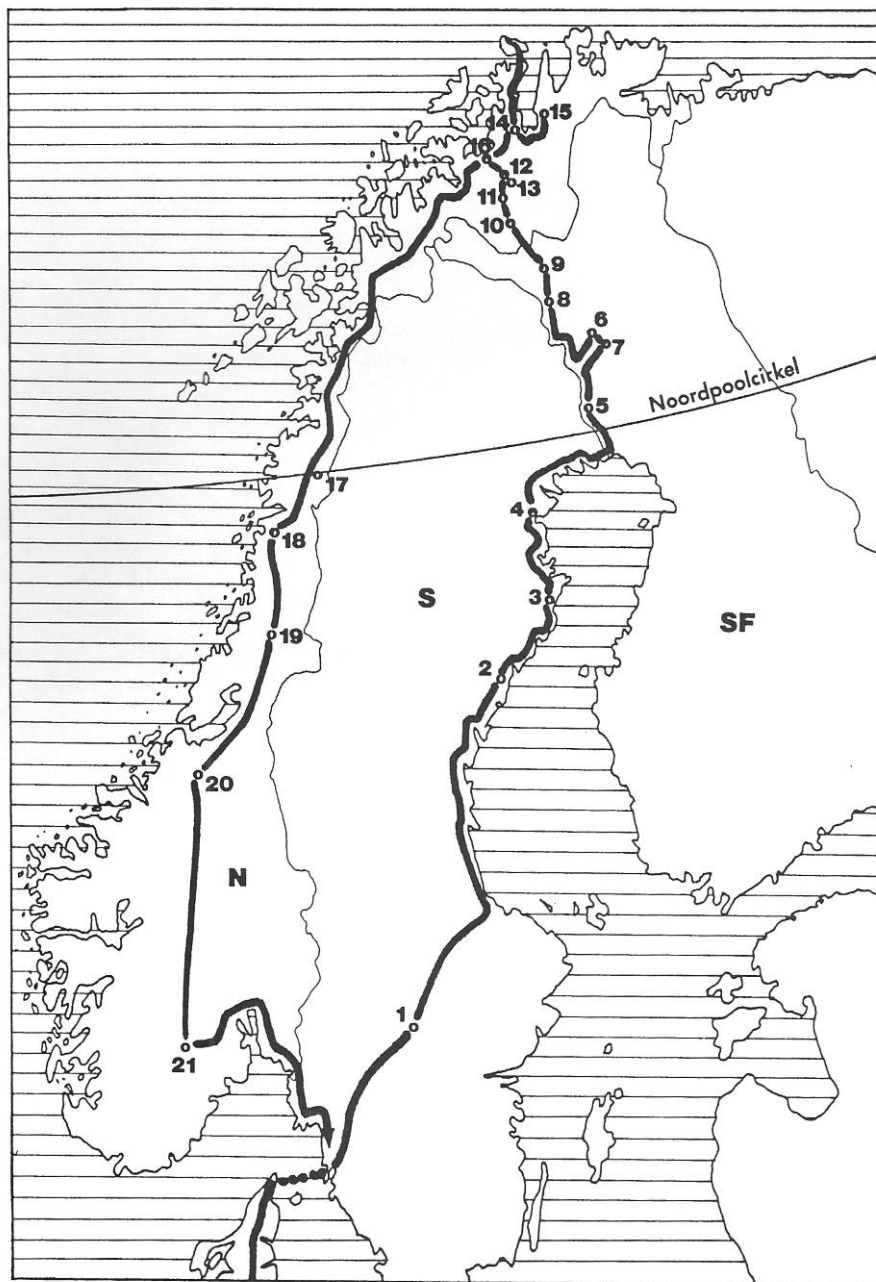
Na Gargia reden we verder noordwaarts tot Alta. Toen we het gebergte tussen de Alta- en de Porsangerfjord waren overgetrokken begon het weer stilaan te veranderen. Bij Kistrand ving ik nog wel een afgevlogen Clossiana freija en Oeneis norna, maar hierna was het gedaan voor wat de Porsangerfjord betrof. Deze anders zo rijke fjord lag er maar donker bij. De zon kwam er slechts af en toe schemerig door en er waaide een koude noordenwind. Er was geen enkele vlinder te zien en nauwkeurig afzoeken van de vegetatie in het biotoop van Colias nastes leverde geen enkel resultaat op, behalve wat gewone nachtvlinders.

Het oorspronkelijk plan om de fjorden te blijven volgen tot Kirkenes en de Russische grens werd opgegeven omdat een expeditielid het niet meer zag zitten met de muggen en na een kort bezoek aan de Noordkaap (iets meer dan 71°10' NB) trokken we terug zuidwaarts. Op 6 juli zaten we even voorbij Alta terug in het stralende weer dat we tot nog toe hadden gekend. Omdat we ondertussen langzaam door onze voorraad conserven heen waren, besloten mijn kollega's zich aan de visvangst te wagen - met sukses overigens - terwijl ik een bergtocht tot op ongeveer 1000 m hoogte maakte. Beneden vlogen Lycaeides idas lapponicus, Erebia polaris, Colias euphrosyne en een afgevlogen wijfje van Colias hecla sulitelma. Pas helemaal boven vlogen Zygaena exulans vanadis en Erebia pandrose lappona. Hier ving ik ook het enige exemplaar van Boloria napaea van heel de reis.

Lijst van de bezochte vindplaatsen, de nummers komen overeen met die op de kaarten (zie p. 72 en 73).

1. Nora	Västmanland	Zweden	29-06-1980
2. Ornsköldsvik	Ångermanland	Zweden	30-06-1980
3. Bygdeå	Västerbotten	Zweden	30-06-1980
4. Piteå	Norrbottnen	Zweden	01-07-1980
5. Pello	Ostrobottnia	Finland	01-07-1980
6. Pallastunturi	Lapponia	Finland	02-07-1980
7. Olostunturi	Lapponia	Finland	02-07-1980
8. Muonio	Lapponia	Finland	03-07-1980
9. Enontekiö	Lapponia	Finland	03-07-1980
10. Kautokeino	Finnmark	Noorwegen	03-07-1980
11. Masi	Finnmark	Noorwegen	03-07-1980
12. Gargia	Finnmark	Noorwegen	03-07-1980
13. Grønnåsen	Finnmark	Noorwegen	04-07-1980
14. Kistrand	Finnmark	Noorwegen	04-07-1980
15. Hamnbukt	Finnmark	Noorwegen	04-07-1980
16. Alta	Finnmark	Noorwegen	06-07-1980
17. Bjellånes	Nordland	Noorwegen	09-07-1980
18. Mosjøen	Nordland	Noorwegen	10-07-1980
19. Vegset	Trøndelag	Noorwegen	10-07-1980
20. Geiranger	Møre og Romsdal	Noorwegen	12-07-1980
21. Notodden	Telemark	Noorwegen	15-07-1980

We volgden toen de Noorse fjorden zuidwaarts. Via Skibotn, Narvik en Bodø ging het tot Mosjøen waar ik, naast Boloria aquilonaris en Clossiana selene, ook enkele exemplaren Erebia ligea dovrensis ving. Nog verder naar het zuiden begon het slechte weer ons parten te spelen en via Trondheim en Dombås reden we met een bocht naar het westen op Oslo toe. Enkele kilometer voor Notodden kon ik vanuit de auto een Parnassius apollo norvegicus waarnemen. Dit is een laaglandvorm die in het zuidoosten van Noorwegen voorkomt tot op een hoogte van 600 m. De gebergtevorm jotunensis Opheim vliegt meer naar het noorden in Jotunheimen en komt voor tussen 1000 en 1600 m. Het weer was echter redelijk slecht; het regende af en toe. Bovendien reden we op een smalle weg in een drukke file naast een afgrond waarin de apollo was verdwenen, zodat van uitstappen helaas geen sprake kon zijn.

Omdat het weer nu veel te wensen overliet, besloten we er maar een punt achter te zetten en via Oslo en de E6 bereikten we Göteborg. Na een schommelende tocht over het Kattegat bereikten we Frederikshaven en enkele dagen later, op 19 juli om precies te zijn, gooiden we de ankers voorgoed uit in de respectievelijke thuishavens, waar het sinds ons vertrek op 27 juni nog steeds regende...

Lijst van de waargenomen soorten :

MICROLEPIDOPTERA

DECOPHORIDAE

Schiffermuelleria stipella Linnaeus : Ørnskøldsvik, 4 ♂; Olostunturi, 4 ♂.

TORTRICIDAE

Eana osseana Scopoli : Enontekiö, 3 ♂; Grønnåsen, 2 ♂; Alta, 1 ♂.

Zeiraphera ratzeburgiana Ratzeburg : Gargia, 1 ♀.

Ancylis geminana Donovan : Ørnskøldsvik, 1 ♂.

Ancylis myrtillana Treitschke : Pallastunturi, 1 ♂.

Orthotaenia undulana Denis & Schiffermüller : Alta, 2 ♂.

Olethreutes bipunctana Fabricius : Masi, 2 ♂.

Olethreutes schulziana Fabricius : Ørnskøldsvik, 2 ♂; Piteå, 2 ♂; Pallastunturi, 2 ♂ + 1 ♀; Masi, 1 ♀; Gargia, 1 ♂.

Olethreutes lacunana Denis & Schiffermüller : Pello, 5 ex.; Enontekiö, 1 ♀.

Olethreutes obsoletana Zetterstedt : Pallastunturi, 1 ♂; Gargia, 2 ♂; Alta, 4 ♂.

PYRALIDAE

- Crambus ericella Hübner : Gargia, 1 ♀.
Crambus perlella Scopoli : Geiranger, 2 ex.
Agriphila straminella Denis & Schiffermüller : Geiranger, 10 ex.
Scoparona centuriella Denis & Schiffermüller : Muonio, 1 ♂ + 3 ♀.
Catastia marginea Denis & Schiffermüller : Alta, 1 ♀.
Anania funebris Ström : Pello, 1 ♂.
Udea inquinatalis Zeller : Pallastunturi, 3 ♂ + 7 ♀; Olostunturi, 1 ♂
+ 1 ♀.
Udea nebulalis Hübner : Mosjøen, 1 ♀.

HETEROCERA

ZYGAENIDAE

- Zygaena exulans vanadis Dalman : Grønnåsen, 3 ♂; Alta, 1 ♀.

ARCTIIDAE

- Parasemia plantaginis Linnaeus : Alta, 1 ♂.

THYATIRIDAE

- Tethea or Denis & Schiffermüller : Ornsköldsvik, 1 ♀.
Ochropacha duplaris Linnaeus : Ornsköldsvik, 2 ♂; Nora, 5 ex.

GEOMETRIDAE

- Cyclophora albipunctata Hufnagel : Nora, 1 ♀.
Scopula ternata Schrank : Nora, 1 ♂; Ornsköldsvik, 1 ♂; Piteå, 1 ♀;
Pello, 1 ♂; Pallastunturi, 1 ♂; Olostunturi,
1 ♂ + 1 ♀; Muonio, 3 ♂ + 3 ♀; Kautokeino,
1 ♂; Gargia, 1 ♀; Hamnsbukt, 2 ♂; Vegset,
1 ♀.
Timandra griseata Petersen : Piteå, 3 ♀.
Entephria caesiata Denis & Schiffermüller : Gargia, 2 ♂; Hamnsbukt,
4 ♂.
Ecliptopera silaceata Denis & Schiffermüller : Nora, 5 ex.; Ornsköldsvik,
1 ♀.
Epirrhoe alternata Müller : Piteå, 1 ♀.

- Xanthorhoe montanata Denis & Schiffermüller : Nora, 5 ex.; Ornsköldsvik, 5 ex.; Gargia, 2 ♀; Alta, 1 ♀.
- Xanthorhoe abrasaria Herrich-Schäffer : Enontekiö, 1 ♂ + 2 ♀.
- Xanthorhoe munitata Hübner : Olostunturi, 4 ♂; Gargia, 1 ♂; Hamnbukt, 2 ♂; Alta, 1 ♂.
- Perizoma albulata Denis & Schiffermüller : Nora, 20 ex.; Kautokeino, 2 ♂; Gargia, 2 ♂ + 4 ♀.
- Eupithecia succenturiata Linnaeus : Pello, 1 ex.
- Eupithecia virgaureata altenaria Staudinger : Olostunturi, 1 ♀; Muonio 1 ♀; Alta, 2 ♀.
- Lomaspilis marginata Linnaeus : Piteå, 1 ♀.
- Cabera exanthemata Scopoli : Nora, 5 ex.; Piteå, 1 ♂.
- Cabera pusaria Linnaeus : Nora, 5 ex.
- Opisthograptis luteolata Linnaeus : Nora, 1 ex.
- Semiothisa brunneata Thunberg : Mosjøen, 1 ♂; Vegset, 4 ♂ + 1 ♀.
- Bupalus piniarius Linnaeus : Nora, 10 ex.
- Psodos coracina lappona Wehrli : Pallastunturi, 1 ♂ + 2 ♀; Enontekiö, 1 ♀; Alta, 1 ♀.
- Pygmaena fusca Thunberg : Pallastunturi, 3 ♂; Grønnåsen, 3 ♂; Alta, 2 ♂; Bjellånes, 2 ♂; Mosjøen, 5 ♂.
- Ematurga atomaria Hübner : Ornsköldsvik, 20 ex.

NOCTUIDAE

- Pachnobia alpicola hyperborea Zetterstedt : Gargia, 3 ♂.
- Pachnobia tecta Hübner : Gargia, 7 ♂.
- Diarsia mendica borealis Zetterstedt : Ornsköldsvik, 1 ♂; Gargia, 2 ♂.
- Schoyenya quieta Hübner : Grønnåsen, 1 ♀.
- Anarta melanopa Thunberg : Pallastunturi, 1 ♀.
- Anarta staudingeri Aurivillius : Pallastunturi, 2 ♀.
- Sympistis melaleuca Thunberg : Pallastunturi, 6 ♂ + 7 ♀; Muonio, 2 ♂ + 2 ♀; Kautokeino, 1 ♂; Kistrand, 1 ♀; Alta, 1 ♂ + 1 ♀.
- Sympistis zetterstedti Staudinger : Kistrand, 1 ♂.
- Caloplusia hohenwarthi Hohenwarth : Alta, 1 ♀.
- Polypogon tentacularia Linnaeus : Pello, 1 ♂ + 1 ♀; Pallastunturi, 1 ♀.

RHOPALOCERA

PAPILIONIDAE

Parnassius apollo norvegicus Menthe : Notodden, 1 ex.

PIERIDAE

Pieris napi napi Linnaeus : Piteå, 1 ♂.

Pieris napi adalwinda Fruhstorfer : Pallastunturi, 5 ex.

Colias palaeno palaeno Linnaeus : Kautokeino, 3 ♂ + 3 ♀; Gargia, 1 ♀;
Grønnåsen, 4 ♂ + 2 ♀.

Colias hecla sulitelma Aurivillius : Grønnåsen, zeer talrijk; Alta,
1 ♀.

NYMPHALIDAE

Aglais urticae Linnaeus : Geiranger, 1 ex.

Brenthis ino Rottemburg : Piteå, 5 ♂ + 1 ♀.

Boloria napaea Hoffmannsegg : Alta, 1 ♂.

Boloria aquilonaris Stichel : Grønnåsen, 1 ♂ + 1 ♀; Mosjøen, 4 ♂ + 1 ♀.

Proclossiana eunomia ossianus Herbst : Grønnåsen, 1 ♀.

Clossiana selene Denis & Schiffermüller : Bygdeå, 1 ♀; Piteå, 1 ♀;
Pello, 1 ex.; Mosjøen, 1 ♂.

Clossiana euphrosyne Linnaeus : Ørnsköldsvik, 3 ♂ + 1 ♀; Pallastunturi,
zeer talrijk; Gargia, 4 ♂; Grønnåsen, 4 ♂; Alta, 5 ♂.

Clossiana chariclea Schneider : Grønnåsen, 3 ♂ + 2 ♀.

Clossiana freija Thunberg : Pallastunturi, 2 ♀; Kautokeino, 1 ♀; Masi,
1 ♀; Grønnåsen, 3 ♀; Kistrand, 1 ♀.

SATYRIDAE

Oeneis norna Thunberg : Grønnåsen, 3 ♂ + 2 ♀; Kistrand, 1 ♀.

Oeneis bore Schneider : Pallastunturi, 2 ♂; Grønnåsen, 1 ♀.

Erebia liqea dovrensis Strand : Mosjøen, 4 ♂ + 2 ♀.

Erebia disa Thunberg : Grønnåsen, 2 ♂.

Erebia polaris Staudinger : Kautokeino, 5 ♂; Masi, 1 ♂ + 1 ♀; Alta,
2 ♂ + 1 ♀.

Erebia pandrose lappona Thunberg : Pallastunturi, 1 ♀; Grønnåsen, 1 ♂
+ 1 ♀; Kistrand, 2 ♂ + 1 ♀; Alta,
2 ♀.

Coenonympha pamphilus Linnaeus : Piteå, 3 ♀.

LYCAENIDAE

Heodes virgaureae Linnaeus : Piteå, 1 ♂.

Lycaeides idas lapponicus Gerhard : Gargia, zeer talrijk; Grønnåsen, 3 ♂; Alta, 3 ♂ + 1 ♀; Mosjøen, 2 ♂ + 4 ♀; Vegset, 5 ♂.

Vacciniina optilete cyparissus Hübner : Pallastunturi, zeer talrijk; Muonio, 6 ♂ + 2 ♀; Enontekiö, 1 ♂; Kautokeino, 3 ♂ + 1 ♀; Masi, 1 ♂.

Eumedonia eumedon Esper : Pello, 2 ♂.

Cyaniris semiargus Rottemburg : Piteå, 1 ♀.

Polyommatus icarus Rottemburg : Piteå, 1 ♂; Alta, 1 ♂.

HESPERIIDAE

Pyrgus andromedae Wallengren : Grønnåsen, 2 ♀.

Hesperia comma catena Staudinger : Alta, 3 ♂ + 5 ♀.

Summary : During his second trip to Lapland, the author visited almost the same spots as in 1975 (PHEGEA 5, 1977 : 1-14). The itinerary is shown on the maps on p. 72 and 73. In 1980, the Lapland-summer started already in the middle of May. Therefore, most of the captured or observed specimens were very worn. The most interesting places turned out to be : the Pallastunturi region in Finland, Gargia and its surroundings, together with Alta in Norway. A systematic list of all the observed species is given on p. 74-78.

Résumé : Pendant son deuxième séjour en Lapponie, l'auteur visitait presque les mêmes biotopes qu'en 1975 (PHEGEA 5, 1977 : 1-14). L'itinéraire de ce voyage se trouve sur les pages 72 et 73. En 1980, l'été a commencé déjà mi-mai et c'est pourquoi que la plupart des papillons se trouvait déjà dans un état très défraîchi. Les biotopes les plus intéressants étaient : la région du Pallastunturi (Finlande), les environs de Gargia et Alta (Norvège). La liste systématique de toutes les espèces observées se trouve sur les pages 74-78.

W.O. DE PRINS : Diksmuidelaan 176, B-2600 BERCHEM.